

Wstęp

Przedmiotem niniejszej pracy będzie przedstawienie praw i obowiązków jednostek w kontekście ich pozycji w postępowaniach przed sądami wspólnotowymi. Podstawowym powodem, dla którego autor postanowił zmierzyć się z tytułową problematyką, jest kluczowa ranga, jaką kwestii mechanizmów ochrony praw podmiotowych oraz środków z nią związanych przypisuje się w każdym systemie prawnym. Problem ten wydaje się tym istotniejszy, jeśli dotyczyć ma ponadnarodowego systemu prawnego stanowiącego swoisty fenomen w całej historii prawa, i to w skali ogólnoswiatowej. Nie bez znaczenia był tutaj aspekt praktyczny, jaki analizowane zagadnienia odgrywają w obrocie prawnym państw członkowskich Unii Europejskiej. Dowodem tego niech będzie fakt, że prezentowane w pracy wywody w przeważającej mierze mają realną podstawę w praktyce obrotu, a powołane w niej orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Pierwszej Instancji nie powstało *in abstracto*, lecz dotyczyło konkretnych sporów wynikłych w toku stosowania przepisów prawa wspólnotowego, stanowiąc odpowiedź na rzeczywiste problemy aplikacyjne jednostek dochodzących swych roszczeń przed sądami wspólnotowymi. Należy w tym miejscu dodać, że pomimo dużego zainteresowania przedstawiciele nauki prawa europejskiego ochroną praw osób fizycznych i prawnych w systemie prawa wspólnotowego¹, jak też istnienia bogatej literatury do-

---

¹ W niniejszym opracowaniu autor będzie się posługiwać zamiennie terminami „prawo wspólnotowe” lub „prawo Wspólnot” na oznaczenie systemu prawa tworzonego przez regulacje prawne tzw. I filara Unii Europejskiej, czyli regulacje Wspólnot Europejskich. Unika natomiast użycia sformułowań szerszych: „prawo Unii Europejskiej”, „prawo unijne” lub „prawo europejskie”, obejmujących także prawo stanowione w II i III filarze, a zatem wykraczających poza przedmiot pracy. Autor będzie się także posługiwać sformułowaniami: „dorobek wspólnotowy”, *acquis* lub *acquis communautaire* — choć należy dodać, iż powyższe terminy mają *de facto* szerszy zakres pojęciowy, jako że obok źródeł prawa obejmują również cały „bagaż” wspólnotowy w postaci aktów niewiążących oraz orzecznictwa ETS.

tyczącej znacznej części problematyki objętej niniejszą pracą, zbyt małą wagę poświęca się uniwersalistycznemu traktowaniu pozycji materialnej i procesowej jednostki w ramach postępowań toczących się przed sądami w sferze oddziaływania *acquis*, brakuje też opracowania, które stanowiłoby jej kompleksową analizę przez równoczesne porównanie wynikających stąd uprawnień i obowiązków istniejących tak na płaszczyźnie wspólnotowej, jak i krajowej. Niniejsza rozprawa stara się tę lukę wypełnić².

Przedmiotem pracy będzie przede wszystkim określenie istoty oraz zakresu prawa osób fizycznych i prawnych do sądu w rozumieniu wspólnotowym. Określenie jednolitego standardu prawa jednostki do sądu w sprawach wspólnotowych jawi się jednak jako zagadnienie szczególnie złożone. Prawo to nie jest w pełni i wyczerpująco zagwarantowane przepisami wspólnotowymi, a jego poszczególne aspekty uregulowane są na co najmniej dwóch, a w praktyce nawet trzech, poziomach unormowania. Problematykę praw i obowiązków jednostki w postępowaniach przed sądami wspólnotowymi określają bowiem zarówno normy i praktyka *acquis communautaire*, jak i przepisy regulujące prawa podmiotowe jednostek, zawarte w wewnętrznych regulacjach państw członkowskich. Biorąc pod uwagę fakt, że Europejski Trybunał Sprawiedliwości i Sąd Pierwszej Instancji często opierają rozstrzygnięcia na „prawach podstawowych”, obejmujących także — zgodnie z art. 6 ust. 2 TUE — prawa zagwarantowane w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, można przyjąć, że na konstrukcję prawa jednostki do sądu wspólnotowego mogą wpływać także regulacje wydane przez Radę Europy. Od dłuższego już czasu obserwujemy wyraźną zmianę postrzegania statusu przedmiotowej konwencji w systemie wspólnotowym oraz jednoczesną ewolucję zakresu stosowania jej przepisów w orzecznictwie sądów luksemburskich, które coraz częściej powołują się na nią bezpośrednio, choć dokonana przy takiej okazji interpretacja nie zawsze jest zgodna ze standardami strasburskimi³. Także art. 6 EKPCz używany jest przez sądy wspólnotowe *sensu stricto* jako wzorzec oceny *acquis*, a czasem nawet jako źródło inspiracji dla poszerzenia zakresu prawa do sądu o nowe elementy. W tym kontek-

² Jednym z nielicznych przykładów uniwersalnego spojrzenia na tematykę prawa do sądu wspólnotowego jest praca A. Wróbla *Uwagi w kwestii prawa obywateli Unii Europejskiej do sądu wspólnotowego (główne tezy)* (w:) E. Piontek (red.), *Prawo polskie a prawo Unii Europejskiej*, Liber, Warszawa 2003, s. 239 i n. Niektóre tezy ogólne tego autora zostały rozwinięte w niniejszej pracy i nie pozostały bez wpływu na jej ostateczny układ.

³ Por. B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wójtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Zakamycze 2003, s. 214 i n.

ście otwarty pozostaje problem, czy i w jakim zakresie przepis ten ustanawia uniwersalny standard prawa do sądu również w sprawach objętych prawem wspólnotowym, rozpoznawanych zarówno przez sądy państw członkowskich, jak i przez sądy luksemburskie.

Zagadnienie prawa jednostki do sądu wspólnotowego uwikłane jest dodatkowo w dualistyczny system sądowej ochrony prawnej w obszarze funkcjonowania Unii Europejskiej, polegający na sprawowaniu takiej ochrony, zarówno przez sądy wspólnotowe *sensu stricto* (czyli Europejski Trybunał Sprawiedliwości oraz Sąd Pierwszej Instancji), jak i przez sądy państw członkowskich, uznane w doktrynie oraz w orzecznictwie Trybunału za strażników przestrzegania prawa wspólnotowego⁴. Mając na względzie specyfikę porządku prawnego Wspólnoty, jego integracyjne cele oraz szczególny stosunek *acquis communautaire* do norm prawa wewnętrznego państw członkowskich, należy stwierdzić, że wzmiankowane wyżej systemy normatywne i systemy ochrony prawnej, pomimo ich formalnej autonomii, tkwią w wielopłaszczyznowych związkach i uwarunkowaniach. Szczególny rodzaj funkcjonalnych i merytorycznych relacji prawa wspólnotowego do prawa krajowego sprawia, że zagadnienie prawa do sądu staje się doniosłe nie tylko w odniesieniu do praw opartych na regulacjach wspólnotowych, bez względu na to, czy prawa takie chronione są przez sądy państw członkowskich lub sądy wspólnotowe w znaczeniu ustrojowym⁵; także roszczenia jednostek, oparte formalnie na prawie wewnętrznym państwa członkowskiego, mogą mieć „kontekst wspólnotowy” w tym znaczeniu, że albo normy prawne, na których zostały one oparte, ustanowiono w wykonaniu przepisów wspólnotowych bądź powinny być one — w danej sytuacji — interpretowane zgodnie z normami *acquis*, albo też przepisy krajowe są oceniane przez sąd państwa członkowskiego pod kątem zgodności z prawem wspólnotowym⁶. Można powiedzieć, że prawo WE odciska na prawie krajowym olbrzymie piętno, rzucając na to ostatnie swoisty „cień wspólnotowy”, dotyczący nie tylko przepisów w sensie ich treści, ale i sposobu wypełnienia luk czy nasycenia treścią pojęć takich jak „uznanie” bądź też posługiwania się analogią⁷. Z tego powodu funkcjonal-

⁴ Por. C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, t. I, C.H. Beck, Warszawa 2000, s. 717.

⁵ A. Wróbel, *Uwagi w kwestii prawa obywateli Unii Europejskiej...*, s. 239–240.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Por. E. Łętowska, *Między Scyllą i Charybdą — sędzia polski między Strasburgiem i Luksemburgiem*, EPS 2005, nr 1, s. 10.

ne i merytoryczne więzi obu systemów (krajowego i wspólnotowego) wydają się silniejsze nawet od ich odrębności⁸ i dlatego też prawo jednostki do sądu omówione tu zostanie z pozycji prawa uniwersalnego, skupiającego zarówno prawo do sądu wspólnotowego w znaczeniu materialnym, jak i prawo do sądu wspólnotowego w znaczeniu funkcjonalnym, obejmującym również wszelkie organy sądowe państwa członkowskiego, o ile orzekają one w sprawach z „elementem” wspólnotowym, albowiem sprawy o charakterze czysto wewnętrznym pozostają, rzecz jasna, poza obszarem zainteresowania prawa WE. Tylko takie podejście może doprowadzić do pełnej charakterystyki omawianej instytucji i tylko na takiej podstawie można dokonać wyczerpującej analizy pozycji prawnej i procesowej jednostki w postępowaniach przez sądami, a tym samym ocenić wspólnotowy system ochrony prawnej osób fizycznych i prawnych zarówno pod kątem jego spójności, jak i kompletności, wykazując przy okazji występujące w nim pewne niedostatki i niekonsekwencje.

Ze względu na przyjęte powyżej założenia w celu ustalenia treści i zakresu jednostki prawa do sądu wspólnotowego jako prawa o charakterze uniwersalnym najpierw zostaną przeanalizowane szczegółowe procedury postępowania przez sądami wspólnotowymi *sensu stricto*. Omówione one będą w kontekście praw i obowiązków osób fizycznych oraz prawnych w zakresie składania poszczególnych typów skarg oraz uprawnień procesowych, kształtujących pozycję tych podmiotów już bezpośrednio w trakcie samych postępowań. Następnie zostaną przedstawione utrwalone w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Pierwszej Instancji zasady proceduralne obowiązujące przed sądami powszechnymi państw członkowskich w sprawach posiadających „element” wspólnotowy, które będą rozpatrywane z pozycji prawa jednostek do sądu w tego typu postępowaniach. Analiza wspólnotowego prawa jednostki do sądu krajowego przeprowadzona zostanie również w kontekście oceny efektywności konkretnych regulacji zawartych w przepisach materialnego oraz proceduralnego prawa polskiego.

Celem tak ukierunkowanych rozważań będzie udowodnienie tezy, że pomimo niepełnej i nie zawsze precyzyjnej konstrukcji instytucji, stanowiącej przedmiot niniejszej pracy, omawiane mechanizmy mogą jednak stanowić skuteczny i w miarę komplementarny środek ochrony praw podmiotowych. Jednocześnie zamiarem autora jest wykazanie istniejących

⁸ A. Wróbel, *Uwagi w kwestii prawa obywateli Unii Europejskiej...*, s. 240–241.

niedoskonałości w zakresie ochrony uprawnień jednostek w postępowaniach przed sądami wspólnotowymi i przeprowadzenie oceny istniejących mechanizmów pod kątem możliwości ich modyfikacji lub usunięcia braków. Dlatego też w treści niniejszej pracy autor snuć będzie rozważania poświęcone przyszłości instytucji prawa jednostki do sądu wspólnotowego w kontekście proponowanych rozwiązań doktrynalnych, najnowszej linii orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Pierwszej Instancji, a także argumentów zawartych w opiniach rzeczników generalnych, jak również w świetle proponowanych rozwiązań legislacyjnych zawartych w przepisach formalnie nieobowiązującego Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy.

Zanim jednak przystąpimy do szczegółowych rozważań na temat zagadnień stanowiących przedmiot niniejszej pracy, należy przedstawić jej *dramatis personae* — czyli jednostki i sądy, przed którymi te pierwsze mogą realizować swoje prawa, a także przeanalizować zakres i charakter prawa do sądu w jego wspólnotowym ujęciu. Będzie temu służyć pierwsza część pracy poświęcona zagadnieniom systemowym.